

La guerra civil espanyola

Hª Contemporània d'Espanya 1998

El dia 17 de juliol, cap a la tarda, un grup de periodistes va preguntar al cap del consell de ministres, Casares Quiroga, què en pensava de l'aixecament militar que havia tingut lloc a Melilla; Casares Quiroga va contestar irònicament que "si los militares se levantan, yo me voy a dormir", una resposta molt dels nostres dies. Poc es pensava el govern, com es pot intuir d'aquesta resposta, que el moviment seria només el començament d'una cruenta guerra de tres anys que ofegaria el país en tots els aspectes.

I és que els periodistes tenien motius per tenir por, sobretot a partir de les notícies que es van tenir de la presa de Melilla per un grup de militars aquell mateix dia 17 de juliol. Al dia següent l'aixecament, preparat desde feia molt temps, es va dur a terme a la resta de la península. Inicialment era un moviment que només pretenia desintegrar el Frente Popular, però, a mesura que avançaven els dies i no hi havia resposta per part del govern central, els rebels van anar adaptant cada cop més la idea d'acabar també amb la República.

Així doncs, la revolta esclatà a totes les ciutats importants del país amb diferent acceptació segons la zona; gràcies a un grup de militars organitzats a diferents ciutats que comptava amb elements tan il·lustres com Queipo de Llano a Sevilla, Batet a Castella o Cabanellas a Saragossa, a més dels principals Mola, Sanjurjo o Franco.

Després de l'aixecament dels dies 18, 19 i 20, els revoltats tenien el control de gran part d'Andalusia –Sevilla, Còrdova, Granada–, Navarra, Castella la Vella i Lleó, Àlava, Galícia, gran part d'Aragó i de les illes, a banda dels territoris a l'Àfrica. És clar que, inicialment, eren les ciutats –Sevilla, Pamplona, Burgos, Saragossa...– les que van passar al control dels insurrectes, però el territori va ser controlat rapidament. No van tenir èxit, però, a les dues ciutats més importants del país, Madrid i Barcelona, encara que hi va haver incidents prou greus.

A Madrid, els combats es produïren entre les tropes revoltades i grups armats de milicians de l'UMRA en col·laboració amb les tropes lleials; els escenaris foren diversos: el cuarter de la *Montaña*, el de *Getafe*, *Carabanchel* y la *Casa de Campo*.

A Barcelona, un bon nombre de guarnicions tractaren de prendre la ciutat amb l'ajut de grups de falangistes, però els dirigents catalans ja coneixien els plans dels revoltats amb antelació i els estaven esperant.

Els principals dirigents de l'anarcosindicalisme, Durruti, Ascaso, García Oliver i d'altres, van formar milícies de voluntaris per recolçar el govern català.

Els combats es van donar al Passeig de Gràcia, Diagonal, Balmes, Còrrega, etc... A Barcelona, l'aixecament va ser seguit per tot el cos militar excepte intendència i aviació. Quan arribà el general Goded desde les Balears es va desvetllar el que havia de ser el cap de la revolta a Catalunya, però Companys, en bona part amb l'ajut de la Guàrdia Civil i els grups de milicians armats, va controlar la situació i va apresar Goded.

A altres ciutats d'importància, com València, San Sebastià o Bilbao tampoc va haver-hi cohesió entre els revoltats i no van aconseguir el seu objectiu.

El dia 23 es constituí a Burgos la junta de Defensa Nacional, sota la presidència de Cabanellas i amb Mola, Dàvila, Ponte, Montaner i Moreno Calderón com a vocals.

Arribats a aquest punt, cal mirar un moment el panorama: les principals zones industrials es troben a la zona nacional, mentre que les zones agrícoles són dominades pels insurrectes.

Quan el govern va veure que la revolta anava a més, va decidir dissoldre l'exèrcit per tal d'evitar que noves unitats es pronunciessin, però no va ser bona idea perquè el que realment van aconseguir va ser que els revoltats conservessin els efectius i que les tropes nacionals simplement se n'anessin cap a casa.

A més, el govern es negà desde bon començament a facilitar armes a les patrulles armades provinents de les agrupacions sindicals, però això no va ser cap problema: es van armar ells mateixos mitjançant les victòries de guerrilla.

Un aspecte important que es dona en aquests inicis de la guerra és la persecució, a cada bàndol, de l'enemic. La població de les ciutats tenia molta por, a la vegada que desconfiança, vers els altres. És el fenomen de l'anomenada "Cinquena columna", que es va donar al llarg de tota la guerra i va tenir molta importància.

Aquest clima d'incertesa va donar peu a tota mena de crims incontrolats, sempre justificats per un sentiment patriòtic contra el feixisme i viceversa; veritablement, a la zona nacional eren moltes vegades venjances personals fruit de discussions passades, mentre que a la zona revoltada eren execucions dirigides pels òrgans del govern de cada regió, per poder així controlar aquell que no havia pogut fugir.

Ja desde bon començament es posà de manifest la inoperància governamental de la zona republicana. El clima dominant, amb un clar component polític que planejava per damunt de tot, no afavoria una clara organització dels estaments per tal de respondre l'agressió feixista amb coherència.

I es que el component polític que imperava al bàndol nacional va ser, al cap i a la fi, el culpable de la derrota republicana.

Per això, la situació d'indecisió del govern de la república provocà moltes crisis i moltes variacions en la base de l'organigrama polític, però tot això canvià amb l'arribada de Largo Caballero a la presidència del Consell de Ministres.

A partir d'aquí la situació s'estabilitza. Els aixecats continuen un avanç progressiu de conquesta a les seves zones d'influència i expansió, mentre que al bàndol republicà s'intenta consolidar un mètode militar efectiu.

Els principals caps d'operacions dels grups militars estaven intimament relacionats amb agrupacions polítiques com POUM, PSU, UGT, FAI o CNT. Aquests sindicats i partits polítics crearen les seves pròpies columnes per tal de contrarrestar l'avanç feixista. Inicialment va tenir força importància el Partit comunista, perquè "en su lucha por conseguir poder e influencia los comunistas se vieron favorecidos por tres factores: su control de los suministros de armas soviéticos; la debilidad y divisiones de sus posibles aliados y de sus enemigos; la disciplina de hierro impuesta por su propio partido".

I aquestes discussions entre els diferents partits tingueren com a base la importància de la guerra i la revolució: uns creien que era fonamental fer la revolució a la societat per després guanyar la guerra, cas del POUM i la CNT; altres, com el PSU, defensaven guanyar la guerra per damunt de tot; fins i tot n'hi havia que ho volien tot alhora, com el PC. Aquestes disputes es van donar al llarg de tota la guerra, i causaren molts incidents, entre ells els fets de Maig de 1937 a Barcelona. El component polític va estar present a tota la guerra i en va impedir el progrés al costat republicà.

La guerra es va plantejar en una sèrie de batalles mitjançant columnes, elements de gran velocitat i mobilitat. Els plans giraven al voltant dels principals eixos de carreteres.

El problema inicial dels aixecats va ser el seu fracàs a Catalunya i País Valencià; Saragossa i tot l'Aragó es trobaven en una situació difícil, com a únic punt avançat en el front oriental, i com a tal exposat als atacs de les columnes catalanes i valencianes, a banda de les basques i asturianes.

Així, el dia 23 de juliol del 36 van sortir de Barcelona la Primera Columna comandada pel mític Bonaventura Durruti, que constava d'uns 2.000 soldats. Aquesta columna va tenir alguns èxits, però van ser desbaratats a l'atac de Saragossa, amb la defensa organitzada dels insurrectes, dirigida pel comandant Gil Yuste i el seu successor Ponte. I és que la valentia dels milicians contrastava amb l'eficàcia de l'organització militar dels aixecats. A més, "había una carencia real de oficiales superiores con experiencia de infantería de combate. Por contraste, el ejército rebelde tenía a su servicio a la mayoría de los coroneles jóvenes, como Muñoz Grandes, Martín Alonso y García Escámez".

A partir d'aquí el comandament dels aixecats comença a establir-se. Franco va ser escollit *Cap del Govern de l'Estat*, amb el títol de "Generalísimo", el 29 d'Octubre. Això era fonamental per aconseguir una imatge típica del feixisme: un sol líder, imatge visible del *movimiento*, que servís d'exemple als seus combatents.

Així, Franco es consolidava a Espanya com Mussolini a Itàlia o Hitler a Alemanya. I així va ser d'aquesta manera perquè els feixistes espanyols van prendre com a exemple els casos europeus, i en van demanar ajuda, que se'ls va concedir, durant tota la guerra.

La participació internacional a una guerra exclusivament estatal va ser sempre present: les ajudes italianes, alemanyes i portugueses als ja anomenats franquistes contra les brigades internacionals de voluntaris als republicans. Evidentment, en aquestes ajudes sortien guanyant els franquistes: *la legión Cóndor* desde l'aire, l'armament italià i les tropes a la infanteria... Per contra els voluntaris estrangers de les *Brigadas Internacionales* eren en la seva major part persones exaltades contra el feixisme que viatjaren per lluitar per la causa de la república. Eren homes valents, però no pas soldats entrenats.

Aquesta situació de clar perjudici pels republicans es va donar a causa del pacte de No-intervenció d'anglesos i francesos, teòrics aliats del republicanisme mundial.

També cal esmentar el paper de la Unió Soviètica, que va donar suport, sobretot ideològic i logístic, als partits comunistes espanyols. Però tot d'amagat, perquè la URSS també va signar el tractat de no-intervenció.

Els contactes entre Stalin i Largo Caballero van proporcionar al govern republicà un suport bèlic notable. L'ajut soviètic, doncs, va ser complimentat sense que aquest país concedís més recursos que els que podia pagar la República.

La guerra continuà decantant-se cada cop més cap al costat franquista, i com a conseqüència més important es donà la crisi al govern que provocà l'ascens a la presidència del consell de Negrín.

Desde València va intentar una política d'unió republicana; els fets de Maig de Barcelona van ser un gran exemple de la desunió existent entre els partits.

Negrín va voler evitar tot això fent alusions al patriotisme, amb l'esperança secreta d'allargar la guerra i aconseguir així guanyar-la. Negrín tenia sospites fonamentades de la situació europea, molt inestable; només calia esperar una espurna que va trigar, per desgràcia pels republicans, massa en arribar.

El punt d'inflexió de la guerra civil va ser la Batalla de l'Ebre al setembre de 1938. Allà es van desgastar els exèrcits republicans, que no es van recuperar mai al contrari que els franquistes.

A partir d'aquí, l'avanç feixista fou imparable. les tropes aixecades entraren a Catalunya i conqueriren Tarragona, Barcelona i Girona entre gener i febrer del 39.

Un cop aconseguides les capitals catalanes van iniciar el descens cap a València, i continuaren així progressivament fins assolir tot l'estat espanyol.

El dia 1 d'abril es va difondre el darrer part de guerra, on Franco-->[Author:JLC] personalment comunicà que la guerra havia acabat. La guerra civil espanyola havia deixat darrera seu tres anys de morts i combats per donar la victòria al feixisme, amb la consegüent etapa de repressió franquista durant gairebé 40 anys.

Bibliografia

- VV.AA. Historia de España, vol. 10; Ed. Planeta; Barcelona 1991
- Pastor Petit, D. La Cinquena columna a Catalunya. 1936–1939 Ed. Galba; Barcelona 1978
- Langdon Davies, J. La setmana tràgica de 1937. Els fets de maig. Ed. 62 (Llibres a l'abast); Barcelona 1987
- Balcells, A. Justícia i presons, després de Maig de 1937, a Catalunya. Col. Episodis de la Història; Barcelona 1989

Com es pot llegir a VV.AA. Historia de España, vol. 11; Ed. Planeta; BCN 1991; pàg. 420

A l'Heremoteca de Madrid hi ha un exemplar de "El telegrama del Rif", que es defineix a la capçalera com a diari apolític, en el qual es pot llegir un manifest de Franco on diu que els militars assumeixen la salvació d'Espanya: "Se trata de restablecer el imperio del ORDEN dentro de la REPÚBLICA". Tot això es pot veure a [Historia de España,...](#) pàg. 420-421

Historia de España, vol 10...pàg. 431

Pastor Petit, D. La Cinquena columna a Catalunya, Ed. Galba, BCN 1978; pàg. 47

El terme "Cinquena columna" va ser emprat per primer cop pel General rus Surovov a la guerra contra els turcs, i també va ser usat per Mola en aquell famós comunicat de principis de l'asedi a Madrid: "Tengo cinco columnas para tomar Madrid. Cuatro de ellas rodean la ciudad; la quinta ya está dentro". La Cinquena columna a Catalunya...pàg. 27-28

Al llibre La setmana tràgica de 1937. Els fets de maig, de Langdon-Davies; ed. 62 BCN 1987; pàg. 37-41, es troben analitzats aquests aspectes.

Segons un text de Carr trobat a Historia de España, vol. 10...pàg. 442

Com escriu Michael Alpert a Historia de España, vol 10...pàg 455

La transcendència de la guerra civil espanyola als països europeus aliats al franquisme va ser considerable perquè comptava amb els seus futurs plans: "La guerra española era para Mussolini un asunto propio, poco menos que nacional: la derrota en Guadalajara le dolió personalmente y los avances de los *flechas negras* eran su tema diario." Tot això a Historia de España, vol 10...pàg. 469

Stalin, en una carta a Largo Caballero enviada al decembre de 1936, afirmava que "la via parlamentària resulta un procediment de desenvolupament revolucionari més eficaç a Espanya de el que va ser a Rússia". Historia de España, vol 10...pàg. 474

Negrín va tenir el control del govern republicà a la fase més dura de la guerra. La consigna "Con pan o sin pan, resistir" és seva, símbol inequívoc de les seves intencions d'allargar la guerra per rebre l'ajut europeu. Els adversaris ocults de la República van anomenar a les llenties, gran recurs a l'escassetat de la seva zona,

"píndoles del doctor Negrín". A Historia de España, vol 10...pàg. 535

Per veure amb més detall dades sobre els fets de Maig de 1937 a Barcelona consultar La setmana tràgica de 1937. Els fets de maig, pàg. 5-10; també Justícia i presons, després de Maig de 1937, a Catalunya, d'Albert Balcells; Col. Episodis de la historia; BCN 1989 ens dona una visió aclaridora.